

## **Méltányosság Politikaelemző Központ**

### **A megegyezés programja**

#### **Realitás vagy illúzió?**

Magyarországon közhely, hogy az emberek nem olvasnak kormány- vagy pártprogramokat, noha nagyon is van (általában lesújtó) véleményük a politikáról. Többé-kevésbé mindenki elkönnyvelte, hogy a programok oly mértékig inflálódtak, hogy szinte teljesen mindegy, mit tartalmaznak, a valóság úgysem a programokban vázolt elgondolások szerint alakul.

A Méltányosság Politikaelemző Központ ezt másképpen látja. Akármilyen is az aktuális helyzet, mégsem mondhatunk le a hivatalos programok mélyreható vizsgálatáról és ez által azok rehabilitálásáról. Két okunk van erre. Először is az a meggyőződésünk, hogy a programok – bármennyire hosszúak és unalmasak is – mégiscsak a politikai aréna legfontosabb írásos dokumentumai, amelyeket lehet és kell világos kritériumok szerint értelmezni. Másodszor pedig azt gondoljuk: ha vannak világos elemzési szempontjaink, a magunk szerény eszközeivel hozzájárulhatunk a mai magyar politika (elit és állampolgári közösség) realisabb önképének kialakításához. A programokból (jelesül ebből is) sokat lehet tanulni, s Magyarországon mintha lemondtunk volna arról, hogy a politikai dokumentumokat komolyan vegyük, azokból bármit is tanuljunk. Ezen a helyzeten szeretnénk változtatni.

#### **A vizsgált program és a befogadói közeg**

Gyurcsány Ferenc miniszterelnök-pártelnök *Megegyezés. Magyarország megújításának lehetséges irányairól* című dolgozata a legteljesebb mértékben alkalmas arra, hogy ne pusztán „adóügyi” elemzésnek vessük alá. Önmagában is árulkodó, hogy a szöveg a nyilvános diskurzusban csak redukált módon, az adócsökkentési vonatkozások kapcsán van jelen, miközben a világon senki nem foglalkozik egyéb vonatkozásaival. A programok említett inflálódása – többek között – abban nyilvánul meg, hogy a „befogadó” közeg minden új program láttán beindít egy automatizmust, s a soron lévő szövegből kimazsolázza a legpikánsabb részleteket. Tudjuk persze, hogy – sok okból – ez szinte törvényszerű és

feltartóztathatatlan tendencia, mégsem értünk egyet vele. Abból indulunk ki, hogy (mint minden írott program) a *Megegyezés* is azért íródott, mert szerzője nem csupán az adócsökkentésről akarta közölni a véleményét.

Természetesen nem dugjuk a fejünket homokba, s nem tekinthetjük úgy, mintha Gyurcsány Ferenc most írt volna először programot. Mostani programja sorsát is alapvetően befolyásolja az eddigi programjairól való politikai és társadalmi tapasztalat. Az, hogy a kormányfőnek ez a mostani a 7. programja, minimum elgondolkodtató, s jelzi programjai recepciójának határfokát. A programok inflálódására vonatkozó megjegyzésünket tehát bizvást kiegészíthetjük azzal, hogy a miniszterelnök maga sem teljesen ártatlan ebben a folyamatban. De van még egy körülmény, ami miatt sokak számára bizonyosan nem könnyű az újabb opusz befogadása. Ez pedig maga az aktuális politikai helyzet, illetve a kisebbségi kormány költségvetés előtti lázas próbálkozása. Csak megemlítjük, hogy az MSZP frakcióvezetője egy nyilatkozatában odáig ment el, hogy az ország elfogadott költségvetés nélkül is működhet (valóban létezik az ún. *indemnitás* intézménye), ám a *Megegyezést* olvasva kizárhatjuk, hogy a kormány és a kormányfő erre játszana. Ez a dolgozat a költségvetési *szavazati többség* biztosítása érdekében íródott. Ily módon tehát akár el is intézhetnénk annyiban, hogy a miniszterelnök kellően impozáns programot terjesztett a nyilvánosság elé, s azt a legfőbb külső szövetségesnek, az SZDSZ-nek egyszerűen nem lesz lehetősége elutasítani. (Szombaton már elutasította). Mit kell akkor itt a program többi elemével foglalkozni?

Ezek fontos megfontolások, de számunkra most nem az a feladat, hogy – sokakkal egyetemben – kimutassuk: Gyurcsány programalkotási láza a hatalom megtartásának és az előrehozott választás mindenáron való elkerülésének eszköze. Magát a dokumentumot szeretnénk megvizsgálni, mert az *önmagában* érdekel bennünket. Éppen ezért első teendőnk, hogy a dolgozat műfajával foglalkozzunk. Ha megint csak aktuális szempontból nézzük, ennek csekély a jelentősége, hiszen majdnem mindegy milyen műfajban noszogatja a kormányfő azokat a politikusokat, akik biztosíthatják számára a szavazati többséget. Számunkra azonban korántsem mellékes a műfaj, s ennek rövid elemzéséből is fontos belátásokra juthatunk. Ezek után nézzük meg a dolgozat tartalmi elemeit: a dolgozat által kitűzött célokat (*célfaktor*); a célok megvalósításához rendelt garanciák és eszközök körét (*garancia faktor*), majd a szöveg várakozásai és a befogadói közeg közötti megfelelést

(*hitelesség faktor*). Az elemzés végén igyekszünk megfogalmazni következtetéseinket, és választ találni arra a kérdésre, hogy miért ír ennyi programot Gyurcsány Ferenc, és a programok nagy száma mennyiben függ össze a minden programjában nagy súllyal szereplő értékdimenzió érvényesítésének hatástalanságával.

### **A műfaj kérdése: kormányprogram vagy valami más?**

Induljunk ki a tankönyvi demokráciaelméletek alapállításából: a kormányprogram a szabad választások nyomán hatalomra kerülő új kormányzati garnitúra céljainak és feladatainak meghatározása – a teljes ciklusra. Magyarországon ahhoz vagyunk hozzászokva, hogy egy kormány betérjeszti a parlament elé a programját s az azt – többségével – természetesen elfogadja. 2004-ig ez a modell érvényesült, azóta azonban felborult ez a trend, repedés keletkezett a kormányprogramok szokásszerűségében.

Mindez különösen felerősödött 2006-tól kezdődően. A 2. Gyurcsány-kormány 2006-ban új kormányprogramot alkotott, ám ezt azóta sokszor módosította. Még akkor is így van ez, ha a miniszterelnök régebben és most is igyekszik frazeológiai különbséget tenni a kormányprogram, a cselekvési terv, a javaslat és más hasonló fogalmak között. Lassan azonban még a leghívebb hívek számára sem világos, hogy melyik a valódi kormányprogram és melyik nevezhető javaslatnak, cselekvési tervnek, vagy éppenséggel tanulmányzerű fogalmazványnak. Kétségtelen, hogy az elmúlt években elég öles léptekkel távolodtunk el az „egyszeri”, ciklus eleji kormányprogram szentségétől, és jutottunk el odáig, hogy lényegében idényenként új javaslat (vagy tervezet) születik. De persze mindez nem a konkrét körülményektől függetlenül, hanem nagyon is azoktól meghatározva alakult így, s a helyzet különösen drámaivá vált azóta, hogy az MSZP kisebbségben kormányoz.

Ismét csak a tankönyvek logikájából kiindulva: a kisebbségi kormányt önálló entitásnak kell felfognunk, amely semmiképpen sem tekinthető elődje automatikus örökösének. Ha ez így van, akkor a korábbi kormányprogram sem tarthat igényt a „továbbélés” rangjára. Azaz a tavasz folyamán új kormányprogramot kellett volna elfogadni – a kisebbségi kormány testére méretezve. Az, hogy ez elmaradt, egyfelől az aktuális helyzettel (az MSZP-nek rendeznie kellett sorait s nyilvánvalóan tisztáznia a hogyan továbbot), másfelől azonban a hazai normák bizonytalanságával függ össze. Magyarországon ilyen helyzet még nem volt, ezért recept sincs a kezelésére. Rendkívül sajtóságos, hogy ebben a „normahiányos”

helyzetben az új vezetésű SZDSZ volt az, amely kezdettől hangoztatta, hogy valamilyen cselekvési programot mégiscsak elvárnának az új kormánytól. Az SZDSZ-en kívül más nemigen hangoztatott ilyesmit, s ez önmagában is elgondolkodtató.

Csakhogy ennek a kérdésnek nem ilyen módon kellett volna eldőlnie. Ha Magyarországon (a kisebbségi kormányzásra való áttérés és az új program természetes módon történő megírása kapcsán) lennének kialakult normák, akkor egy SZDSZ-típusú igénybejelentés el sem hangozhatott volna, mert nem kellett volna elhangoznia. Ám ilyen normák nem alakultak ki. Pontosan ezt a bizonytalan szituációt, közösen kialakított normák hiányát tükrözi a miniszterelnök dolgozatának műfaji önmeghatározása is: „az alábbi írás *javaslat* Magyarországnak arra, hogy merre menjen a következő években. *Cselekvést szolgáló terv*, de több annál. Azt is bemutatom, milyen gondolkodás, értékválasztás húzódik meg az egyes intézkedések mögött”. (Kiemelések: MPK)

Ebből (de az egész szövegből is) az tűnik ki, hogy a kormányfő *tényleg* nem kormányprogramot írt. Hogyan is tehetné ezt, hiszen a kormányprogram testületi alkotás, ahol mellékes a szerző neve. Itt viszont hangsúlyozottan *egy személy* mondja el gondolatait a külvilágnak. Azaz *egy személyes hitvallással* állunk szemben – immáron nem először. S ennek a hitvallásnak a legjobban a tanulmányos-esszés írásforma felel meg, tehát ezt a formát kapja. Az is nyilvánvaló, hogy miért ez lesz a műfaj és a forma: Gyurcsány *egyszerre* akarja (értékszinten) „megalapozni” mondanivalóját és kijelölni a pragmatikus cselekvés irányait. A hagyományos kormányprogramok ritkán bíbelődnek efféle megalapozással, ami megint csak egy tanulmányíró szakmai profiljába vág. A tanulmányírótól elvárjuk, hogy világos legyen az elméleti-elvi pozíciója. A politikustól ritkán. Gyurcsány valójában azt közli felvezetőjében, hogy ő ezt a két szakmát (ha tetszik: Bibó István szellemében) egyesíthetőnek látja.

Ugyanakkor alig reflektál a miniszterelnöksége idején született korábbi programokra. Ez megint csak az író „önkénye”. Az író válogathat a rendelkezésére álló információk halmazából. A politikust elvben kötik a tények. Azaz Gyurcsánynak valamit mondania kellene arról, hogy mostani programja hogyan viszonyul a korábbi programokhoz, s milyen tanulságok, belátások alapján jutott arra a következtetésre, hogy ismét írásba kell foglalnia elképzeléseit. Ehelyett csupán egyetlen programra, a 2007 őszén elfogadott 48 pontos cselekvési tervre történik utalás. Mint írja: ekkor fogalmazta meg először, hogy Magyarországon a *társadalmi kultúra* átalakítása a fő feladat.

A reflektálatlanság más vonatkozásban is feltűnő. Dolgozatában ugyanis arról beszél, arra a kérdésre, milyen Magyarországot szeretnénk, válasza ezzel az írással *kezdődik*. Mi van azonban a korábbi programokkal, cselekvési tervekkel, amelyekben pontosan ugyanez a kérdés érdekelte, s ugyanígy kezdetinek nevezte korábbi lépéseit is? Hány kezdet létezik? Úgy véljük, ez a mostani egy „harmadikutas” pozicionálás, mégpedig Orbán Viktor és korábbi önmaga között. A dolgozat ugyanis valamiféle társadalmi konzultációt (az angolban *big conversation*-nak nevezik) jelent be. Gyurcsány az elmúlt években elégszer bírálta Orbánt, amiért a társadalomhoz fordul, s annak véleményéből próbálja kiolvasni a teendőket. Most némileg ő is elmozdul ebbe az irányba, anélkül persze, hogy Orbán pozícióját a legkisebb mértékben elismerné. Ugyanakkor ezzel az elmozdulással saját korábbi szerepét (sokak szerint *aufklerista reformer*) is meghaladni igyekszik. A *társadalmi kultúra* fogalmának középpontba állítása tehát ezt a változást szimbolizálja: Gyurcsány most már nem csak azt tudja, milyen a felülről történő reform, de azt is, hogy a reform sikere érdekében milyen szövetségeket kell kötni a társadalom különböző csoportjaival.

Előttünk áll tehát egy dokumentum, amelynek műfaja a tanulmányíráshoz áll közel, s amelynek szerzője – igen szerényen – pusztán javaslatokról, s nem programról beszél. A műfaj tekintetében bizonyosak lehetünk abban, hogy a szöveg nem elégíti ki a klasszikus kormányprogramok kívánalmait, de nem is annak szánták.

## **A javaslat elemzésének kritériumai**

Mint korábban jeleztük, a szöveget dokumentumnak tekintjük és tartalmilag három szempontból (célok, garanciák, hitelesség) elemezzük. Nem pusztán a redukált üzenetre (adócsökkentés), hanem a javaslat *egészére* fordítjuk a figyelmünket, s igyekszünk feltárni belső logikáját. Éppen ezáltal érhetjük el, hogy a közfigyelem ne csak a kiragadott programelemekre irányuljon, hanem a részleteket megalapozó teljes körű érvelésre, amelynek középpontjából az értékalapon kijelölt célok állnak.

## A célok (általánosak és szakpolitikaiak) megfogalmazása

Az írás elsőként mindjárt azt deklarálja, hogy Magyarország ügyeit pusztán *pragmatikus* reformokkal, intézkedésekkel nem lehet rendbe tenni, hanem bármiféle reformnak csak akkor van esélye sikerre jutni, ha világos értékrend áll mögötte. A szerző azt szeretné megértetni olvasóival, hogy csakis egy világos értékrend alapján juthatunk el egy végre korszerű, hatékony és versenyképes társadalmi-gazdasági modell létrehozásához. A kihívás azért kolosszális, mert bár az elmúlt 20 év a „modellpróbálgatás” jegyében telt el, legfeljebb annyit sikerült elérni, hogy a szóba jöhető minták elemei közül kiszippkáltuk azokat, amelyeket jónak gondoltunk. Ám az angol, a skandináv és a rajnai modell egyes elemeinek összeragasztásából nem jön létre működőképes saját modell. Márpedig csak ilyen saját modellel lehet megalapozni Magyarországot (s persze azon belül: vállalatok és egyének) *verseny- és alkalmazkodóképességét*. A versenyképességhez tehát szükséges, hogy egyáltalán lássuk, miért nem vagyunk versenyképesek. A miniszterelnök magyarázata itt egyenesen történeti dimenziókba ér, amikor az *uralkodó hazai társadalmi kultúra* hagyományaiban jelöli meg az egyik okot. E tradíciók a modern Magyarország kezdetétől (a 19. század második felétől) egyoldalúak, hiszen az üzleti szemlélet kialakításához szükséges társadalmi kultúra a magyar társadalom jelentős tömegeiből hiányzott, s meglegedve az államélet vezetésével az üzleti élet vitelét átengedte a nem magyar elemeknek, nem kis részben a hazai zsidóságnak. E társadalomtörténeti fejtegetés továbbvitele érdekes elemzési szál lehetne, azonban a történeti dimenzió bemutatása (nyilván terjedelmi okokból is) megszakad: nem tudjuk meg, mi történt a két háború között, illetve az 1945 utáni időszakban. A konklúzió viszont egyértelmű: az üzleti szemléletre és hatékonyságra kész társadalmi kultúra ma is hiánycikk s ennek köszönhetően a mai Magyarország – Bibó István kategóriájával – *egyensúlyhiányos*. A modell létrehozatalában meghatározó szereplők (állam, családok, állampolgárok), maguk sem találják a helyüket, ezért jelenleg egyik aktornak (s ezáltal Magyarországnak) sincs esélye, hogy versenyképesebbé váljunk.

A *Megegyezés* célja az aktorok felrázása, s arra való rávétele, hogy álljanak a modellkialakítás nagy munkája mögé. Különösen kényes kérdés az állam szerepe, ezért a szerző úgy fogalmaz: az állam „csak akkor tudja óvni, védeni, szolgálni polgárait, ha ők készek az állampolgári együttműködésre, az állam fenntartására”. Ha pedig nem feltétlen

készek (mint ahogyan most látjuk), akkor jöhet a beavatkozás: „az országok sikerességének versenyképességének alapja az ezt támogató társadalmi kultúra, ezért a reformintézkedések végső célja a társadalmi szereplők viselkedésének átalakítása”. A dolgozat ezt a sokat ostorozott társadalmi kultúrát, a „pongyola társadalom” (Hankiss Elemér leírt) állapotát kívánja megváltoztatni, vagy legalábbis ehhez kínál szemléleti „sorvezetőt”.

Mindez nem azt jelenti, hogy csak a társadalmi kultúrán kell változtatni, hanem lényegében mindenben. Ez persze eléggé maximalista igény, és – programszinten – veszélyes is lehet, hiszen olyannyira tág értelmezési tartományt biztosít, és olyannyira sokrétű feladatokat jelöl ki, hogy szinte összenyomja azokat az érintetteket, akiknek változtatniuk kéne magatartásukon. Csak egyetlen ponton enyhül a nyomás, amikor a kormányfő felkínálja az *érzelmi azonosulás* egy kis szeletét. Ez az a pont, amikor arról beszél, hogy az egész modellkeresés és változtatási program a *saját modell* megteremtésére irányul. Nem pusztán Nyugat-követésről van tehát szó (ez örök vád a baloldal ellen), hanem olyan modellről, amely „nem más, mint sajátos, ránk jellemző társadalmi-gazdasági egyensúly, amelynek belső arányairól bizonyos határok között magunk dönthetünk”.

A „bizonyos határok” persze nyilvánvalóan nem nyugtatják meg a *teljes* nemzeti szuverenitás híveit. De reálisan nézve a saját modell kialakítására tett gyurcsányi javaslat előrelépés lehetne korábbiakhoz képest. Vagy az lehetne, ha „befogadói” oldalról ezt visszaigazolnák. Ám semmi jele annak, hogy a sajátos magyar modell kialakítására vonatkozó javaslat eljutott volna a szélesebb közvélemény ingerküszöbéig. A politikai riválisokat és a szélesebb társadalmat egyszerűen nem érdekli ez a gondolat, s talán azért nem, mert a miniszterelnök egyik újabb rögtönzésének látja. Ez pedig elég súlyos korlát: egy program akkor számíthat sikerre, ha széles rétegek ismerik el stabil alapzatát s nem merül föl vele kapcsolatban a rögtönzés, az ötletelés, a figyelemelterelés vádja. A közzétett dokumentum fogadtatása (mint erre bővebben is kitérünk majd), függetlenül a benne foglalt értékelemektől teljesen elutasító, s még az adócsökkentés és a gazdaság-kifehérítés programját illetően pedig roppant szkeptikus. Mindezt persze a kormányfő előre is láthatta. Ezért a szokásos „menekülési útvonalat” jelölt ki magának. Ha nem sok esély van érdemi értékvitára, legalább a szakpolitikai eszközökről és garanciákról folyjék vita. Ezekeken keresztül reméli és remélheti a miniszterelnök, hogy javaslatai érdemi hatást váltanak ki.

## Garanciális elemek és eszközök a javaslatban

Gyurcsány Ferenc Őszöd óta szinte kizárólag „szakpolitikai kormányzást” folytat. Ez persze jobb híján van csak így: másfajta (ha tetszik: *politics-jellegű*) célokat nem tud megvalósítani, ezáltal érzelmi azonosulást sem tud kiváltani. Nem véletlenül szerepelnek ebben a javaslat-csomagban is szép számmal szakpolitikai javaslatok. Sőt a miniszterelnök gondot fordít arra is, hogy eszközöket is rendeljen javaslatai remélt megvalósulásához, és garanciát vállaljon arra, hogy a javaslatok ezúttal nem hullanak a semmibe. A szövegen érződik, hogy a szerző küzd azzal a örökséggel, hogy nem az első (a politics-kormányzást policy-kormányzásra egyszerűsítő) csomagtervet kell letennie az asztalra. Nem nagyon remélheti a társadalom széles köreinek érzelmi támogatását. Ezért aztán az eszközök és a garanciák a negatív társadalmi tapasztalatoknak eleve csak részleges befolyásolására szolgálhatnak, mégpedig két módon. Egyrészt igyekszik meggyőznie olvasóit, hogy a szokásosnál nagyobb számú garanciális és eszközjellegű javaslat azért születik, mert – szemben a korábbiakkal – valóban az a cél, hogy az ígéretek valóra is váljanak. Másrészt nem pusztán az SZDSZ-t igyekszik megnyerni elképzeléseinek (habár mint a legújabb hírek szólnak: sikertelenül), hanem a Fideszt is igyekszik – programja számos pontjának szinte egy az egybeni átültetésével – pacifikálni. Lássuk némileg részletesebben.

1. *Szakpolitikai garanciák a partnerállam által.* Nem foglalkozunk most azzal (habár megérné), hogy a cselekvési terv *három prioritást* jelöl ki a jövőt illetően (oktatás, kultúra, tudomány), és ezek között nem található meg az egészségügy kérdése. Ez a választás önmagában mondható taktikai visszavonulásnak az előző évek kudarcai után, de gyaníthatóan tartalmi döntésről van szó, hiszen a javaslat erősen rímel a legújabb brit kormányálláspontra, amelyet még Gordon Brown 2007-es kormányra jutása előtt fejtett ki Anthony Giddens főtanácsadó, amikor az angol egészségügyi rendszer állami kézben maradását – némi piaci nyitás ellenére is - megkérdőjelezhetetlen vívmánynak tekinti.

Természetesen a prioritások kijelölése még semmiféle (s különösen nem automatikus) garanciát nem jelent az elgondolt célok megvalósítására, de a kormányfő igyekszik egy differenciált eszközrendszert hozzárendelni a prioritásokhoz. Ama gondolat jegyében, hogy az államnak a jövőben teljesen transzparensnek kell lennie, az oktatásban és a szakképzésben (foglalkoztatásban) egy és két éves (utólag számon kérhető) ígéretek sokaságát fogalmazza meg. Ilyenek például a halmozottan hátrányos helyzetben lévőket oktató pedagógusok

bérbérlés (2009-től), a középiskolákban alanyi jogon járó angol-oktatás (2010-től), vagy a Nemzeti Közfoglalkoztatási Program (2009-től), illetve a „szegények bankjának” felállítása (határidő nélkül). Miközben ezeket az ígéreteket teszi, egyúttal azt igyekszik mutatni, hogy tanult a korábbi tapasztalatokból, s nem valamiféle „állami radikalizmus” híve (mint amivel az ellenzék vádolja), hanem ma már egy szofisztikált államfelfogást képvisel. Ennek lényege, hogy nem akar sem „államdogmatikusnak”, sem „piacdogmatikusnak” tűnni. Az új fogalomként és elérendő célként bevezetett partnerállamot olyan entitásként képzelel el, amelynek rendkívül körültekintően kell eljárnia például a konkrét *gazdaságfejlesztési* feladatok tekintetében s – kiszólás azoknak, akik túlzott állam-centrikussággal vádolják - nem szabad egyoldalúan felülről diktálnia. Ehelyett a szöveg ezen a ponton egyértelműen kiáll (szintén az angol Labour programjához hasonlóan) a piac értékítéletére mellett.

Persze a partnerállam kifejezés már a sokadik a fogalmi arzenálban, s ez önmagában is elbizonytalanítja az olvasót. Attól ugyanis, hogy új névvel illetjük az államot, az rendelkezni fog-e azzal a tekintéllyel, amelynek segítségével valóban megtalálhatja a partnereit? A program maga is bizonytalan a válaszban, s itt érthetjük meg a leginkább, miért csak javaslatokról van szó, nem pedig programról. A miniszterelnök és a kormány ugyanis túlságosan „kiszolgáltatja” magát a megcélzott rétegek kiszámíthatatlan reakcióinak. Korántsem biztos, hogy a partnerségbe bevonni kívánt üzleti-társadalmi csoportok akarnak és tudnak élni ezzel a felkínált lehetőséggel. Márpedig ezen áll vagy bukik minden: „Partnerséget, egyezséget ajánlok tehát a magyar kis-, közép- és nagyvállalatoknak. Érdemi tehercsökkenésért cserébe magatartásváltozást kérünk”. Ez a „csereajánlat” tehát a partnerállam specifikus többlete a korábbi elnevezésekhez (jóléti, gondoskodó, beruházó stb.) képest. Az adócsökkentés és a feketegazdaság kifejlesztésének programja itt jön a képbe, mint a társadalmi kultúra megváltoztatását ösztönző faktor. Ám mitől akarnának változtatni magatartásukon a megcélzottak? A magyar társadalom széles rétegeiben az elmúlt években szinte semmilyen rezonancia nem mutatkozott az ilyen, az állammal együtt a társadalom is változzon típusú forgatókönyvre.

Érzi a javaslat szerzője is, hogy a felvázolt cseremodell nem igazán szilárd alap a megegyezéshez. Nem véletlenül írja, hogy valójában arra van a legkevesebb garancia, hogy a feketegazdaság kifejlesztéstől várt milliárdok be is folynak majd a költségvetésbe. Ezért a szöveg felvet egy alternatív opciót, egy „biztonsági forgatókönyvet” arra az esetre, ha az

adóbevételek a tervezett reformok nyomán mégsem folynának be. Ez az ún. adócsökkentési alap, amelyet a tervezett éves többlet-adóbevétellel (300 milliárd forinttal) kívánnak beépíteni a 2009-es költségvetésbe. Itt tehát a program – talán szándéka ellenére – jóval inkább bizonytalan, mint a szakpolitikai reformok és a hozzájuk rendelt eszközök tekintetében. Ám a bizonytalanság érzését még egy eszközzel próbálja eloszlatni: ez pedig a Fidesz programelemeinek integrálása a cselekvési tervbe.

3. *A Fidesz-program elemeinek átvétele.* A program sikeres megvalósítását szolgálja a Fidesz – főképpen az adózás átalakítására vonatkozó - korábbi programelemeinek átvétele és hivatalos kormánycélként tétele. A hazai közbeszédben ez a szempont elsikkad, holott korántsem csak az SZDSZ kegyeinek kereséséről szól ez a program (s mint látjuk, az SZDSZ nem kér ebből a kegyből). Elég, ha felütjük a Fidesz 2007. decemberi hivatalos programját, amelynek *Gazdasági növekedés és szociális biztonság* című fejezetében szinte szó szerint olyan mondatok olvashatók, mint a *Megegyezés* programjában: „Nem várható jogkövető magatartás, ha a jogszabályok havonta változnak, ha a magas adókulcsok miatt a vállalkozó szinte garantáltan tönkremegy... Az adórendszer terheinek csökkentésével és az adóbürokrácia egyszerűsítésével szövetséget kínálunk a polgároknak”. (Európai Magyarország, Fidesz, 19.o.). Ezek a mondatok szinte visszaköszönnek a kormányfő dolgozatában, alaposan feladva a leckét a programelemzőknek. Hiszen számunkra is nyilvánvaló, hogy mivel is küzd itt a kormányfő: „nemzeti programot”, nem pedig csak az ország felének szóló programot kíván alkotni. A nemzeti program (amely utoljára az MSZP 2006-os választási programjában volt ilyen egyértelműen kimondva) visszatér ahhoz a gyurcsányi megfontoláshoz, hogy mindenhol felhasználja a számára integrálható elemeket. Az önreflexió persze itt is elmarad. Nincs szó például arról, hogy néhány hónappal ezelőtt a miniszterelnök még középtávon sem tartotta lehetségesnek az adócsökkentést, s erőteljesen bírálta a Fideszt amiatt, hogy „felelőtlenül” adócsökkentést és a gazdaság növekedését ígéri. Ez az önreflexió-hiány persze nem a véletlen műve. A kormányfőnek – bármennyire is szándéka lenne az értékelvű, hiteles politizálás – a kisebbségi kormányzás nyomasztó problémáira, mindenekelőtt a „szavazati többség” megteremtésére kell fókuszálnia, egyszerűen *tényként* kell konstatálnia a kormány adócsökkentési programját, fel kell tudnia mutatni valamilyen népszerű cselekvési irányt, különben a rendkívül gyenge maradék népszerűsége is odaveszik. A kérdés: az adócsökkentés népszerű programjának

kormányprogrammá transzplantálása megmentheti-e a miniszterelnököt és kormányát? Ehhez a cselekvési program újabb s legneuralgikusabb szintjét, a *hitelességet* kell középpontba állítanunk.

### **A program a befogadói oldalról: hitelesség és hiteltelenség**

A Gyurcsány-dolgozat – mint láttuk - nagy energiákat mozgósít egy világos értékalapú politika kijelölésére és a hozzá tartozó eszközök lajstromozására. Arra a kihívásra, ami immáron évek óta fennáll (hogy vajon hiteles-e ez a politika és a kormányfő) a miniszterelnök azt a választ sugallja, hogy a hitelesség *visszanyerése* a viszonylag rövid távú és népszerű reformokon múlik. Ezt a kiindulópontot – normál politikai szituációban – akár helyénvalónak is tekinthetnénk. Hiszen hogyan javíthatna romló mutatóin egy kormányzat, ha nem azzal, hogy a nem-cselekvés és az inkohereus cselekvés évei után immár koncentráltan, átfogóan és konkrét célok mentén lát munkához? A hazai politikában azonban nem normális viszonyok uralkodnak, bár tegyük hozzá, hogy a nyugat-európai példák is figyelmeztetőek: a politikusok *személyes* hitelessége vagy hiteltelensége a legjobb programokat is felülírhatja.

A kormányoldal azonban a hitelességet nem ebben a dimenzióban értelmezi, azaz – legalábbis a nyilvánosság előtt – nem lát problémát például a kormányfő hitelessége szempontjából kulcskérdésnek tekinthető Őszöd-effektusban. Természetesen nem azt állítjuk, hogy az ellenzéknek mindenben igaz volna, pusztán azért, mert Őszöd óta ébren tartja ezt a hitelességi kérdést. Tudjuk, hogy az ellenzék is mennyit változott ahhoz képest, ahogyan az *első pillanatokban* reagált Őszödre. A hitelesség kérdése tehát nem azért lehet téma, mert az ellenzék számára ez egy alapvető támadási pont, hanem azért, mert a demokrácia fontos erkölcsi dimenzióihoz vezet el, ami messze több, mint az ellenzéki stratégia eleme. Természetesen mindezzel tisztában van a kormányoldal és a kormányfő is, hiszen azóta folyamatosan igyekeznek az okozott kárt menteni. Ám míg kezdetben kísérlet történt erkölcsi kérdések bekapcsolására (gondoljunk például a 2007 tavaszán született *Szembenézés* című dolgozatra, amely talán utoljára tett kísérletet az ellenzékkel való rendezett együttműködésre azáltal, hogy egyértelműen jelezte: megértő és empatikus az ellenzékkel), addig ezt követően a kármentés inkább csak szakpolitikai szinten zajlik, s kevés jelét látni a nyilvánosságban a megtépázódott erkölcsi hitelesség helyreállítási kísérletének, ami azért is okozhat problémát, bezárja a miniszterelnököt egy szinte „örök” állapotba, amikor a hitelesség helyreállítására

egyszerűen nem marad lehetősége. Márpedig – egyetértve Urbán Lászlóval, a Magyar Nemzeti Bank egyik vezetőjével – ez lenne a cél. Urbán a miniszterelnökről szólva ezt írja: „Ebben a helyzetben számára az lenne a leghasznosabb, ha új elképzeléseivel ezt a hitelességi deficitet próbálná enyhíteni, úgy, hogy minél konkrétabb és rövid távon megvalósítható lépéseket javasol, hosszabb távú, kevésbé kontúros elképzelések helyett”.

A hitelesség helyreállításához persze a hitelesség elvesztéséről (vagy finomabban: megkérdőjeleződéséről) szóló jó diagnózis is szükséges. Ha a diagnózis pusztán az, hogy a mai bajok forrása a nem eléggé céltudatos és összehangolt kormányzás (ami persze önmagában igaz), akkor ebből olyan „megoldási” javaslat következik, miszerint konkrét és rövid távú reformokkal az általános kormányzási hitelességi deficit (legalább részben) leküzdhető. Csakhogy az ilyen diagnózis egyoldalú, s Gyurcsány ambíciója is (láttuk) több a pusztán reformoknál: ő a társadalmi kultúrát kívánja megváltoztatni. Ha viszont ilyen nagyszabású az ambíció, akkor joggal merülhet fel, hogy ilyen horderejű változtatásokra csak az olyan államférfi képes, aki makulátlanul hiteles, programja megvalósítását nem terhelik meg a személyével kapcsolatos, széles körben élő negatív társadalmi, erkölcsi érzelmek.

Ezzel azt állítjuk, hogy Őszöd után – egy helyesen felállított diagnózis mentén - a kormánynak és a kormányfőnek nagyobb mozgástere volt annál, amit végül is kihasznált. Az erkölcsi természetű hitelesség-helyreállításra is alkalma nyílhatott volna - ha elfogadják, hogy egyáltalán van ilyen deficit. Mivel azonban ezt hevesen elutasították, egyúttal be is szűkítették saját mozgásterüket, és éppen azt lehetetlenítették, ami Gyurcsány számára alapvető: az új társadalmi modell kialakítását és a partneri kapcsolatok újraépítését.

## **Összefoglalás és néhány következtetés**

A Méltányosság Politikaelemző Központ a fentiekben megvizsgálta a *Megegyezés* című cselkvési program-javaslat három dimenzióját: céljait, a célokhoz rendelt eszközöket és a program(író) hitelességét. Mindezek nyomán az alábbi következtetéseket vonjuk le:

1. A miniszterelnök írásának legfontosabb üzenete, célja, hogy „sokkal összetettebb problémával állunk szemben, mint amit például egy vagy több adóintézkedés önmagában kezelni volna képes”. Ehhez képest az első napok recepciójából egyértelmű, hogy a közeg – mint ahogy eddig sem – nem rezonál az átfogóbb célokra s a programot csak az

adócsökkentési reform vonatkozásában méri meg. Ez az eredeti szándékhoz képest redukció, kudarc, amit persze az elkövetkező időszak módosíthat, bár ez ügyben erős kételyeink vannak, tekintettel az előttünk álló költségvetési vitára. Nagyon tanulságos, hogy a miniszterelnök érdemi mondanivalójára (amelyről persze megállapítottuk, hogy inkább „írói munkássága” része) ennyire nem kíváncsi a szélesebb publikum. Éles megvilágításban kell látnunk: régóta „programredukció” zajlik, aminek persze az az oka, hogy a kormányfő nem tudja vitahelyzetbe hozni értékbeli kiindulópontjait. Természetesen mi nem állítunk olyasmit, mint az SZDSZ a szöveg elolvasása után: a miniszterelnök pusztán a hatalmát akarja megtartani. Ám azt igen, hogy kormányfőként teljesen sikertelen a *nem szakpolitikai* célok megvalósításában, azaz a saját kormányzati filozófiájának teljesebb érvényre juttatásában.

2. Gyurcsány Ferenc - az *értékalapú szociáldemokrácia* koncepciójával - nem először próbálja megújítani a baloldalt, miközben a baloldal tekintélyes része nem tudni pontosan milyen viszonyban áll ezzel a koncepcióval. Az elmúlt évek alapján azt mondhatjuk, ez a viszony minimum ambivalens, s a baloldal nem feltétlen a gyurcsányi *értékvilág*, hanem a *pragmatikus kormánypolitika* hívéül szegődött. Ám a baloldal egésze ma sincs rendezettebb állapotban, mint 2004-ben, amikor (Medgyessy kormányzásának végnapjaiban) komoly versenyképességi hátrányban volt a jobboldallal szemben. Ez a hátrány ma csak azért nem látszik nagyobbnak, mert Gyurcsány egyszemélyes kormányzása ezt részben elfedi, részben pedig a Fidesz még mindig nem tudja kihasználni a baloldali kormányzás számos negatív kísérőjelenségét. A dokumentum – persze nem is ez volt a célja – nem mond semmit arról, hogy ezt a folyamatot hogyan kívánják kezelni.

3. Elemzésünknek az is belátása, hogy Magyarországon az elmúlt években alapvetően megváltoztak a kormányzás feltételei. Attól a ponttól kezdődően, hogy Gyurcsány Ferenc átvette a miniszterelnökséget Medgyessy Pétertől, megbomlott az 1990 óta tartó, a teljes ciklus kitöltését magában foglaló hagyomány, 2004 és 2008 között pedig a politikai osztálynak nem sikerült erre az új helyzetre (a permanens programalkotásra és –változtatásra) valamilyen választ adni és új normát teremteni. Így fordulhat elő, hogy az SZDSZ-en kívül senki nem ösztökélte Gyurcsányt új cselekvési program megfogalmazására, ami még mindig nem *kormányprogram* (mint azt a kisebbségi kormány intézményére való áttérés megkívánná), de legalább egy jogos követelés. Ez a helyzet azonban azzal a tanulsággal is szolgál, hogy egy demokráciában egyre inkább tanulni kell az ún. *köztes intézményeket*. A

rendszerváltás „tisza” intézményeket teremtett és a politikai elitek közötti alkuk azért kötöttek, hogy ezeknek a „tisza” intézményeknek (mindenekelőtt a négy éves ciklusnak) a működését ne veszélyeztesse semmi. Mára már tudjuk, milyen ciklus közben miniszterelnököt cserélni, a koalíciós kormánynak ciklus közben felbomlani, kisebbségi kormányt alakítani, de nem jutottunk közelebb azon normák kialakításához, hogy mikor lehet előrehozott választást tartani, mikor kell új kormányprogramot (s nem mást) megkívánni, és így tovább. Véleményünk szerint a túlzottan konfliktusos magyar belpolitikai tér csillapodása csak akkor várható, ha ezekre az új jelenségekre nem a rendszerváltás idején érvényes, ám ma csekély relevanciával bíró válaszokat adnak az érintettek, hanem ha a mostani helyzetre szabott, új normák teremődnek. A liberális demokrácia parlamentáris rendjének fontos feltétele, hogy a köztes formák demokráciabéli „alkalmazásáról” mielőbb érdemi vita induljon abból a célból, hogy a jövőben ne pusztán a hatalmi érdekek, hanem a demokratikus (s az erkölcsi komponens is magában foglalo) normák vezéreljék a felek cselekvéseit. Ez is a Nyugathoz való felzárkózás eleme, nem csupán a gazdasági versenyképesség!

4. Végül regisztráltuk a miniszterelnök szempontjából egyik legnegatívabb tényezőt: a hitelességi deficitet. Ez azt jelenti, hogy azért nem tud kitörni kalodaszerű szerepéből, mert az értékvitához szükséges tekintélyi és erkölcsi feltételeket nem megfelelően birtokolja, míg ellenfelei (a mögöttük álló közvéleményi támogatással) elég erősek ahhoz, hogy társadalomváltoztató szándékairól semmiféle vitát ne nyissanak, s azt csírájában elfojtsák. Ilyen módon Gyurcsány Ferenc új cselekvési programja is a megszokott fogadtatásra számíthat: *teljességében* semmi esélye áttörést elérni, legfeljebb *egyes részterületeken* (mint most az adóreform) számíthat valamilyen visszaigazolásra. Kérdés azonban, hogy ez kielégítő-e a programíró kormányfő számára, akinek a sok cselekvési és reformprogram mellett talán egy nagy hitelesség-rekonstrukciós programra volna (vagy inkább lett volna) szüksége.